

Serbest köleliğin egemen modeli:

Shannon and Weaver'in

ve Lasswell'in Eleştirisi

İrfan Erdoğan

Dikkat edilirse, matematiksel iletişim kuramı, iletişimi, iletinin vericiden alıcıya doğrudan aktarılması olarak tanımlar ve bu aktarmanın tamamlanmasının kaynağın iletişimi alıcıya kabul ettirmesi ve istediği yönde uygulaması niteliğine bağlı olduğunu belirtir. Dolayısıyla, enformasyon kuramı makineden makineye olan mesaj akışı dışında ele alınıp insan ilişkisine uygulandığında, oldukça baskıcı ve maniple edici bir karaktere sahip olur. Egemenliği meşrulaştıran bir modeldir.

İnsan iletişimine uygulanan bu modele göre iletişim enformasyon yaymadır. Model enformasyonu fiziksel nesne taşıma metaforu olarak ele alır. İnsan iletişimini mesajı doğru-almaya indirger. Alıcı diye insanlar hedef tahtası pozisyonuna yerleştirilir: İyi atarsan vurursun. Bu anlayışın yaygın etkisi nedeniyle, özellikle bizim ülkemiz gibi yerlerde, hala iletişim mesaj gönderme veya mesaj alışverişi olarak ele alınır. Bir e-posta ile mesaj gönderme asla iletişimin kendisi değildir: Mesaj da iletişim değildir. Hiç kimse mesaj göndermek için mesaj göndermez. Teknolojik araçla iletilen bir mesaj, bir ilişkisel sürekliliğin sadece bir anıdır. Telgraf ve mesaj o andaki ilişkiye bağlı parçadır. Bütün değil. İnsan iletişimi mesajlarla enformasyon göndermenin çok ötesindedir: hiç kimse mesaj göndermek için iletişimde bulunmaz. İletişim, insan ilişkilerinin olabilmesinin zorunlu koşuludur; örgütlü zaman ve yerde toplumsal yaşamı üretim biçimi ve ilişkilerinin gerçekleştirilmesini ve anlamlandırılmasını sağlar. İletişim enformasyon gönderme, bilgi transfer etme, fikrini bildirme, anlam iletme ile tanımlanan "taşıma" nosyonuyla ifade edilirse, iletişimde gerçeğin yerini hunhar bir egemenliğin meşrulaştırılması ve sürdürülmesi alır.

Bu kuram mutlak ve serbest kölelik iletişimine çok uygundur.

Modele Schramm ve diğerleri tarafından geribesleme kavramı eklenmiştir; fakat bu da sorunu çözmez; çünkü model hala tek yönlüdür; hala merkezde gönderen vardır ve her şey gönderenin istediği etki üzerine inşa edilir. Alıcının istediği, gönderene uyuyorsa, sorun yoktur, ama uymuyorsa, amaç, gönderen ve alıcının amaçları arasında denge kurmak değil, alıcının uymasını, adaptasyonunu, rızasını sağlamaktır.

Model radyo ve televizyonla yapılan kitle iletişimine oldukça uygundur; çünkü kitle iletişimi tek yönlü bir akışa sahiptir. Bu süreci “demokratik olarak” niteleyenler “gecikmiş geri besleme” olasılıklarını gerçek olarak ele alıp, kitle iletişimini demokratik bir yapı ve ilişki olarak sunarlar. Bu sunum geçersizdir, basit bir biliş yönetimidir. Geri “besleme olasılığı” vardır; ama “geri besleme yapanlar” ne kadardır? Geri besleme ile ya hiçbir sonuç alınmaz ya da “Ananı al git” karşılığıyla başlayan ve seni vatandaşlıktan atmaya kadar giden sonuçlar alırsın.

Bu teoriyi insan ilişkisine uyguladığımızda, Seviye A’daki sorunu çözdüğümüzde (mesajı kusursuzca biçimlendirip gönderdiğimizde ve bu kusursuzca alındığında), yani tekniksel gürültüyü (örneğin, teröristi) ortadan kaldırdığımızda, diğer seviyelerdeki sorunlar otomatik olarak çözüleceği düşünülür. Bu nedenle, etki araştırmalarının önemli bir kısmı “mesaj hazırlama” üzerinde durur; etkili mesaj hazırlama dersleri verilir ve mesajın iyi hazırlanırsa alıcı tarafından doğru algılanacağı, dolayısıyla istenen etkiyi çıkartacağı düşünülür. Bu bağlamda, iletişim sorunu “gürültüyü giderme” ve gönderilen mesajla alınan mesaj arasında farklılığı ortadan kaldırma gibi, ticari, ekonomik ve siyasal egemenliği gerçekleştirme sorunudur. Bu ciddi ve hatalı bir yanlılıktır. ^[1]

İnsanlar arasındaki günlük ilişkilere baktığımızda, bu kuramın doğrusal/çizgisel modeli (yani gönderen, mesaj, alıcı sıralaması) geçerliliğini belli ilişkiler ötesinde yitirir. Örneğin orduda çavuş ile er arasındaki ilişkinin bir anına bakıldığında, kuramın oldukça uyduğunu görürüz. Bu tür bağlamda, Shannon ve Weaver modeli (feedback ekiyle) uyaran-tepki kuramıyla örtüşmektedir. Fakat mutlak veya ücretli kölelik ilişkilerinin olmadığı koşullarda, örneğin iki arkadaş arasındaki ilişkide, bu kuram geçerliliğini yitirir. Çünkü iletişimi sadece mesaj gönderme ve almaya indirgesek bile, bu durumda her iki taraf da sürekli hem gönderici hem de alıcı olmaktadır. Dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta: Bir ilişkiyi tek veya iki yönlü yapan koşul, gönderen-mesaj-alıcı-geri besleme olması değil, hatta bazı koşullar dışında mesaj akışının yönü değil, gönderen ve alıcı arasındaki ilişkinin dinamik yapısıdır. Bu yapıda güç dengesi bir tarafa kaydıkça, iletişimin doğası uyma ve boyun sunmaya, dolayısıyla “gönderenin” egemenliği biçimine dönüşür.

Enformasyon ile anlamın karıştırılmaması gerektiğini belirten Shannon, anlamlı ilişkili konunun onları ilgilendirmediğini belirtilmektedir. Fakat insanlar arası iletişimde, bu konuyla ilgilenmek zorundayız.

Mesaj sadece sözlerin veya görüntülerin olduğu nesnel somutluğu ifade etmez. Gönderen kişi mesaja kendince kendi tarihini ve amacını koyar. Fakat alıcının da kendi tarihi ve amacı vardır. Hatta gönderen ile alıcı arasında belli zaman ve yerde başlayıp kurulan ortak bir ilişki ve duygusal bir tarih de olabilir. Dolayısıyla, gönderilen mesajla alınan mesajın aynı olma olasılığı iki taraf arasındaki düşüncelerin, duyguların, beklentilerin, amaçların ne denli örtüştüğüne bağlıdır. Yukarıdaki değerlendirmeden açıkça anlaşılacağı gibi, model şimdi ve şimdiye getirilen ve şimdiyi kuran geçmiş/tarih bağlamından yoksundur.

Bu kuram iletişimin amacını sadece mesajı gönderenin amacıyla sınırlar; böylece alıcıyı bir amaç için hedef durumuna koyar. dolayısıyla, bu kuram göndericinin egemenliği üzerine kurulur; aynı zamanda, güç ve çıkar ilişkisi yok sayılır. İletişimin, “Alıcının” da kendine göre bir amacı vardır; ama bu amaç “etki” içinde eritilir: “Gönderen” güçlü olunca, orkestraya hakim olur ve orkestradakilerin bazıları direnirken, bazıları da güçlü için alımlama ve etki araştırması yapar ve “aferin” alırlar.

Modelin Eleştirisi

Lasswell'in tek yönlü modelinin günümüz koşulunu açıklamada yetersiz kaldığı iddia edildikten sonra, günümüz biliş yönetimine uygun bir şekle dönüştürülmüştür: liderlerden kamuya doğru olan tek yönlülük yerine (dikey akış yerine), tersine, kamudan liderlere olan çift yönlülük (dinamik ilişki) olduğu uydurusu getirilmiştir. Hangi iş yerinde ve hangi kurumda böyle bir iki yönlülük olmaktadır? İnternetin sağladığı olanaklarla “yatay akış,” bu akışta yurttaşların bilgi alışverişi yaptıkları ve böylece kendilerini ifade ettikleri, düşünce ürettikleri ve düşünce alışverişinde buldukları ve otoritelere ulaştıkları iddia edilmektedir. Bu iddia da, elbette, demokratikleşme iddiasını desteklemektedir. Bu iddialar geçersizdir: Yeni iletişim teknolojileri tek yönlü enformasyon akışını ve ilişkiyi sonlandırmadı. Kurum ve şirketlerde yönetim kararlarına kamu hala katılmıyor veya bu kararlarda internette milletin birbiriyle düşünce alışverişi kullanılmıyor. “Şu politikaya katılıyor musunuz?” diye televizyonlarda ve internette yapılan anketlerin sonucuna göre kamu politikaları düzenlenmiyor. “Minare istiyor musunuz?” diye sorduklarında ,asıl amaç ırkçılığı teşvik ve “medeniyetler arası savaş” düşüncesini yaymadır. İnsanların düşüncelerini alma, yeni geliştirilmiş biliş, davranış ve duygu yönetimidir. Lasswell zamanında, formülün her ögesi araştırmalarda ve politikalarda güç yapıları ve onların çıkarları için

kullanılıyordu ve bu asla değişmedi. Değişen, formülün aynı amaçlar için kullanılmasının yeni koşullara göre yaygınlaştırılmasıdır.¹

Bu model, tek anlam kaynağının ileti göndericide olduğunu belirtir. İzleyiciler enformasyonun ve davranış değişikliğinin pasif alıcıları olarak nitelenir. Modelde kaynak veya gönderenin ileti "neden" ve davranış değişikliği "etki" olarak belirlenir (Carey, 1981).

Propaganda, reklam, kitle kampanyası, geri kalmış bölgelerin modernleşmesi ve insan etkinliklerinin sosyolojik ve psikolojik etkileri üzerinde oynayarak diğer "etki elde etme" şekilleri hakkında araştırmalar, özellikle 1960'lara kadar olanlar, bu yaklaşıma konudur (White, 1983:293.). Dolayısıyla, siyasal ve ekonomik amaçlı olarak biçimlendirilip kullanılmıştır.

Lasswell'in formülünde, sosyal yapı ve makro-sosyolojik, siyasal ve ekonomik ortam ve koşullar, insan tarihi ve toplumu yer alamaz.

Ayrıntı için bkz: Öteki Kuram (2010)

---

^[1] Neden dersiniz? Gürültü, örneğin gönderen ile alıcı arasına girip "fazla mesai iste, sigortanı ödesinler" diyendir; gönderenin çıkarına uygun olmayan düşüncedir, tutumdur ve davranıştır. Bunlar zaten oluşmuş; dolayısıyla, bu gürültüler baskıyla, işsiz bırakma gibi terörle; olmazsa, hapisle ve öldürmeyle kesilir.

---

¹ Yaygınlaşan bu kullanım örnekleri için bkz: Coleman (2008).